

ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ

УДК 378.1312

О. Ю. ГУБІНА

викладач

Сумський національний аграрний університет

ІСТОРИЧНІ ЕТАПИ РОЗВИТКУ І СТАНОВЛЕННЯ ВІДКРИТОЇ ОСВІТИ

У статті визначено основні етапи становлення і розвитку відкритої освіти, конкретизовано її завдання, обґрунтовано відповідність розвитку відкритої освіти соціально-економічним вимогам, визначено пріоритетні підходи до її здійснення на кожному з окреслених етапів.

Ключові слова: відкрита освіта, кореспондентська освіта, заочне навчання, дистанційне навчання, електронне навчання.

Розбудова інформаційного суспільства супроводжується активним розвитком відкритої освіти, яка забезпечує подальшу модернізацію освітньої галузі на принципах демократизації, доступності, забезпечення рівних можливостей.

Так, про важливість упровадження елементів відкритої освіти, зокрема, йшлося у Посланні Президента України до Українського народу (2010 р.), у якому акцентовано увагу на необхідності переходу освітньої системи України на принципи відкритості [3].

Відсутність належного рівня готовності освіти України до переходу на принципи відкритості зумовлює необхідність вивчення прогресивного зарубіжного досвіду впровадження відкритої освіти, обґрунтування її сутнісних характеристик, конкретизації завдань, специфічних особливостей на різних історичних етапах її становлення і розвитку.

Відкрита освіта є предметом наукового пошуку українських і зарубіжних дослідників. Так, окремі аспекти вивчення досліджуваного феномену подано у працях українських учених О. Висоцької, О. Захарової, І. Колеснікової, В. Моїсєєва, А. Хуторського та Ж. Чупахіної. Характеристичні її сутнісні ознаки присвячено праці зарубіжних дослідників П. Грувса, Д. Еллсуорта, С. Лії, К. Стефенса, Д. Харріса та ін. Визначено ролі відкритої освіти в суспільному розвитку приділено увагу у працях Г. Вільсона, Д. Стобарта, М. Янгата ін. Проте феномен відкритої освіти залишається недостатньо представленим у сучасній науково-педагогічній літературі і потребує подальшого вивчення.

Мета статті – визначити основні етапи розвитку відкритої освіти та конкретизувати її завдання на кожному з окреслених етапів.

Виділення історичних етапів розвитку відкритої освіти здійснено в ході врахування соціальних змін, які супроводжувались особливостями розвитку виробництва, розподілу праці, поширенням і упровадженням комунікаційних технологій у різні сфери життя, у тому числі в освіту [5]. Поділяємо думку А. Бейта, А. Боша та Дж. Брейдлі про те, що історично еволюція відкритої освіти відбувалась у чотири фази і супроводжувалася розробленням специфічних підходів до її здійснення.

На нашу думку, виділення основних етапів розвитку відкритої освіти передбачає врахування специфіки соціальних вимог до освітнього розвитку. Відповідно до таких вимог процес розвитку відкритої освіти розподіляється на такі етапи: розширення доступу до вищої освіти, масовізації вищої освіти, подальшої демократизації вищої освіти, рівних можливостей у здобутті вищої освіти (табл. 1).

Таблиця 1

Історичні етапи розвитку відкритої освіти

Назва етапу	Хронологічні межі	Види і пріоритетні засоби навчання
I етап – розширення доступу до вищої освіти	Кінець XIX – початок XX ст.	Заочне навчання на відстані, “кореспондентська освіта”
II етап – масовізація вищої освіти	Початок XX ст – 60-ті рр. XX ст.	Заочне навчання; радіо-програми, телевізійні освітні програми, інтегровані теле-радіо-освітні програми
III етап – подальша демократизація вищої освіти (егалітаризм вищої освіти)	Початок 70-х рр. XX ст. – кінець 90-х рр. XX ст.	Дистанційне навчання; мультимедійні засоби навчання
IV етап – доступність і рівні можливості у здобутті вищої освіти	Кінець 90-х рр. XX ст. – початок XXI ст.	Електронне навчання; Інтернет-ресурси, ІКТ

Перший етап розвитку відкритої освіти супроводжувався поширенням так званої “кореспондентської освіти”, основним призначенням якої стало подолання перешкод у здобутті вищої освіти, зумовлених відстанню. Так, вперше можливість навчатися на відстані з’являється у 1836 р. У Лондоні студентам, які навчались у спеціальних коледжах та деяких інших освітніх установах, було дозволено складати іспити за навчальними програмами лондонського університету. З 1858 р. іспити були відкриті для бажаючих з усього світу, незалежно від місця здобуття освіти, її рівня й характеру підготовки до іспитів. Такий підхід дав змогу створити ряд заочних навчальних закладів, які працювали за навчальними програмами університету. Слухачів курсів забезпечувались необхідними методичними матеріалами, більшість з яких складалася з навчальних посібників, що надходили поштою. Розвиток залізниці дав змогу значно розширити географію споживачів послуг кореспондентської освіти, суттєво спростити доставку й удосконалити пакет методичних матеріалів. Так, окрім звичайних

навчальних посібників і підручників, споживачі кореспондентської освіти отримали можливість користуватися програмами вивчення навчальних дисциплін, розв'язувати завдання і відповідати на запитання, сформульовані викладачами. Зазначимо, що подібні підходи набули поширення у США (Іллінойський Державний Університет (з 1874 р.), Вінсонський університет (з 1906 р.), Чиказький Університет (з 1892 р.); Австралії (Квінслендський Університет (м. Брізбен) (з 1911 р.))[4].

Протягом другого етапу розвитку відкритої освіти (початок ХХ ст. – 60-ті рр. ХХ ст.) спостерігається посилення уваги до реалізації завдань подальшої масовізації вищої освіти, набуття освітою ознак безперервності, відповідності вищої освіти вимогам професійної підготовки кваліфікованих кадрів. Реалізація окреслених завдань супроводжується активним використанням радіо- і телекомунікаційних засобів надання освітніх послуг. Так, з 1929 р. в Англії уперше було запроваджено радіокурси, що являли собою серію радіозанять, у ході яких слухачами застосовувались комплекти спеціальних навчальних матеріалів (підручники, завдання тощо). Значний внесок у розвиток радіо-освіти здійснено телерадіокомпанією “БІ-БІ-СІ” (“BBC”) на чолі з Дж. Райтом [6]. Так, у 1926 р. за ініціативи Дж. Райта, директор відділу “БІ-БІ-СІ освіта” Дж. Стобарт склав меморандум, у якому запропонував створення так званого “бездротового університету” (“WirelessUniversity”). У 1927 р. телерадіокомпанією засновано діяльність відділу освіти дорослих засобами організації серії трансляцій 25-хвилинних розмов зі слухачами. Радіотрансляції організовувались щовечора протягом робочого тижня і супроводжувались використанням спеціальних дидактичних матеріалів у вигляді брошури “Мета навчання”. Діяльність комерційних телерадіокомпаній зробила процес використання телевізійної освіти більш активним. Так, наприкінці 1963 р. значною кількістю телевізійних компаній запроваджено організацію освітніх курсів для дорослих засобами трансляції телевізійних лекцій і тьюторських занять і виконання письмових робіт у спеціальних зошитах (курси “МіднайтОйл” (MidnightOil) Королівського Університету (Queen’sUniversity) у Белфасті, курси “Університет Доун” (Dawn University) Університету (Англія) та ін.). Курси організували за місцем проживання і супроводжували розповсюдженням методичних матеріалів для слухачів.

Отже, активне використання радіо- та телекомунікаційних засобів в освіті у 60-х рр. ХХ ст., спрямоване на розширення доступу до вищої освіти, дало змогу позбутися елітарності вищої освіти й сприяло набуттю вищою освітою ознак масовості, популяризацію безперервної освіти й розроблення механізмів її поширення, забезпечення вищої освіти вимогам професійної підготовки кваліфікованих спеціалістів.

Зазначимо, що досліджувані процеси відбувалися за умов активної державної підтримки уряду Великої Британії. Так, доклад М. Ханки (1944 р.), привернув увагу до проблеми скорочення кількості кваліфікованих наукових кадрів, автор наголосив на необхідності подальшої якісної

підготовки та перепідготовки останніх. Комітет з вищої технічної освіти на чолі з Е. Персі (1945 р.), та відомий науковий діяч Дж. Барлоу (1946 р.) запропонували збільшити кількість студентів вищих навчальних закладів країни. У Звіті Г. Кроузера (1959 р.) відображено зростаючу стурбованість держави щодо елітарності вищої освіти. У 1962 р. політологом М. Янгом опубліковано у журналі “Where” статтю під назвою “Ваша дитина – це нещасне покоління?”. Автором вперше в історії було ініційовано ідею створення Відкритого університету. Першим кроком у цьому напрямі стала організація М. Янгом Національного Розширеного Коледжу (National Extension College (1963 р.)) й упровадження інтегрованої моделі здобуття вищої освіти засобами поєднання Лондонської зовнішньої системи навчання, що була представлена сукупністю радіо- і теле-освітніх програм, із заочною формою навчання.

Кінець 60-х рр. ХХ ст. – кінець 90-х рр. ХХ ст. характеризуються подальшим розвитком відкритої освіти. Насамперед спостерігається реалізація ідей соціальної справедливості засобами вищої освіти, прагнення забезпечити високоякісною вищою освітою усіх, хто бажає. Ознаками цього етапу є відсутність обмежень щодо часу й відстані у здобутті вищої освіти, активне використання інноваційних технологій в освіті. Велику роль у досліджуваних процесах відіграв Відкритий університет, діяльність якого засновано у Великій Британії у 1969 р.

Слід зазначити, що створенню Відкритого університету сприяла діяльність Г. Вільсона із заснування так званого аероуніверситету (“university of the air”) [6]. За ініціативи Г. Вільсона державою вперше здійснювалось фінансування нової моделі вищої освіти, згідно з якою всі, хто бажав, отримували можливість здобути вищу освіту засобами кореспондентських і теле-радіо-освітніх курсів. З перемогою лейбористської партії, яку очолював Г. Вільсон (1964), Консультативним комітетом розроблено умови вступу на навчання до вищого навчального закладу нового типу (Відкритого університету). Головним принципом нової освітньої моделі обрано принцип відкритості, відповідно до якого зарахування студентів на навчання стало відкритим для всіх бажаючих, незалежно від наявного рівня освіти та будь-яких обмежень. У червні 1969 р. університету надано статус незалежного та автономного закладу з правом на видачу академічних ступенів. Саме у Відкритому університеті вперше застосовано використання мультимедійних засобів навчання. Двостороння комунікація, між тьюторами та студентами відбувалася завдяки кореспонденції, візуальному спілкуванню та відвіданню короткотривалих курсів. Першими чотирма підготовчими курсами обрано природничі науки, математику, соціологію і мистецтво.

Слід зазначити, що застосування нової освітньої моделі в межах діяльності Відкритого університету у Великій Британії зумовило зростання кількості наукових досліджень у сфері відкритої освіти. Передусім вперше було використано термін “відкрите навчання”, сутність якого було розкри-

то через специфіку організації навчання як у закладах формальної, так і неформальної освіти [4].

Крім того, появою відкритого університету заснувано подібні навчальні заклади в інших країнах, насамперед у країнах Європи і Азії. Серед таких навчальних закладів слід згадати Національний Університет Дистанційного Навчання (UNED) в Іспанії (1972 р.), Відкритий Університет Аламаїкбал (AIOU) в Пакистані (1974 р.), СукхотайТхамматірат (STOU) в Таїланді (1978 р.), Корейський Національний Відкритий Університет (KNOU) (1982 р.), Університетська Система Центрального Радіо і Телебачення (CRTVU) в Китаї (1970 р.) та ін. Головною стратегією діяльності зазначених відкритих університетів є відкритість, просування рівних освітніх можливостей та ідей соціальної справедливості в освіті шляхом забезпечення високоякісною вищою освітою усіх бажаючих з метою реалізації власного потенціалу та амбіцій.

Підкреслимо, що розвиток відкритої освіти відбувався через створення і функціонування закладів неформальної освіти. Здобуття знань у таких закладах відбувалося за принципами відкритого навчання. Подібні заклади створювалися з метою задоволення освітніх потреб населення та відсутності потреб у сертифікації таких знань. Основними споживачами освітніх послуг у таких закладах ставали особи з обмеженими можливостями, які за відносно незначних фінансових витрат отримували можливість за допомогою мультимедіа-проектів здобути знання з питань охорони здоров'я, надання першої допомоги, розвитку підприємницької діяльності, планування сім'ї, розвитку особистості, догляду за дітьми, ведення сільськогосподарства тощо.[5].

Ідея надання рівних освітніх можливостей усім, хто бажає здобути освіту, відрізняє розвиток відкритої освіти протягом кінця 90-х рр. ХХ ст. – початку ХХІ ст. Зазначимо, що досліджувані процеси у цей час супроводжуються активним використанням інтернет-ресурсів, розвитком електронного навчання, застосуванням технологій електронного навчання. Інтернет-орієнтоване навчання (або електронне навчання) в широкому розумінні означає процес використання всіх можливих інформаційних систем, мережевих технологій, інструментів та засобів з метою підвищення ефективності навчання, викладання та управління освітніми процесами [5]. Представлений вид навчання дав змогу реалізувати завдання не тільки збору, обробки, накопичення, зберігання, пошуку та розповсюдження інформації в електронному вигляді, а також забезпечити можливість двостороннього зв'язку в режимі он-лайн. Суттєво оптимізують процес розвитку електронного навчання використання інноваційних технологій навчання, передусім, технології learning 2,0.

Розробка і популяризація learning 2,0 здійснюється під егідою ОЕСР і активно використовується в більшості європейських країн. Під егідою Інституту перспективно-технологічних досліджень Відділу єдиного дослідницького центру Європейської Комісії (Institute for Prospective Technologi-

calStudies (IPTS)) та Головного директорату з питань освіти та культури Європейської Комісії (European Commission Directorate General Education and Culture (DGEAS)) було розроблено 250 Learning 2,0-проектів, 8 варіантів програм, результати запровадження Learning 2,0 висвітлено у 20 працях експертних комісій [1, с.128].

Представлена технологія поєднує ознаки неформального й формального (традиційного) навчання й передбачає організацію дослідницької діяльності, встановлення нових зв'язків між інформацією, суб'єктами її передачі та сприйняття. Інтерактивне соціальне середовище за умов Learning 2,0 забезпечує максимальну участь тих, хто навчається, у навчальному процесі; безпосереднє входження до віртуально створеного процесу, що вивчається; гарантує максимально комфортні умови зворотного зв'язку, зокрема, через створення так званих community, або спільнот. Підкреслимо, що Learning 2,0 є стратегією переходу до віртуальної формальної освіти через використання таких моделей: вбудована модель, зворотня модель, модель спільноти [2, с.239].

Основними засобами Learning 2,0 є інструментарій Web 2,0, тобто мережевий комп'ютинг (social computing). Вони подані блогами, групами, помітками (Del.icio.us та ін.), мультимедійною інформацією (PSS Feeds, YouTube), соціальними мережами (MySpace, Facebook), подкастингами, віртуальними мирами (SecondLife) тощо [1, с.128–129].

Серед переваг електронного навчання є такі, що мають освітній і соціально-економічний ефект. Так, нові освітні можливості стосуються миттєвого доступу до глобальних освітніх ресурсів, що знаходяться поза межами освітніх установ; зростаючої гнучкості взаємодії між учасниками навчального процесу завдяки e-mail листуванню та дискусійним форумам; широкої доступності навчальних матеріалів, конспектів лекцій тощо; можливості комплексного використання традиційних дидактичних і мультимедіазасобів навчання; користування міжнародною пошуковою системою для здійснення досліджень і вдосконалення процесу викладання; приєднання до спільної, міжнародної та крос-культурної системи навчання; можливостей створення навчальних матеріалів і програм курсів за відносно низьку вартість; викладання матеріалів курсів через он-лайн портали.

Соціально-економічні переваги електронного навчання розкрито через можливості набуття суб'єктами навчального процесу комунікаційних (читання, спілкування, письмо та вміння слухати), соціальних (етика, позитивне ставлення та відповідальність) навичок та навичок мислення (критичного та логічного, вирішення проблем та ін.); можливості здійснення навчання в індивідуальному темпі й відповідно індивідуальних особливостей; набуття вміння працювати в команді; можливостей отримання знань навігації (організація пошуку чи обробки інформації); набуття вміння пристосовуватися до обставин, що постійно змінюються.

Висновки. У ході дослідження встановлено, що активний розвиток відкритої освіти зумовлено необхідністю забезпечити кожну людину якіс-

ною та доступною освітою. Становлення відкритої освіти супроводжувалося зміною соціально-економічних вимог до освітнього розвитку й відрізнялося застосуванням специфічних видів (заочне, дистанційне, електронне) й засобів (кореспондентська освіта, листування, теле- й радіо-освітні програми, мультимедійні засоби, інтернет-ресурси) навчання. Упровадження відкритої освіти, здійснюване через розширення доступу до вищої освіти, її масовізацію, дало змогу позбутися елітарності й забезпечити реалізацію принципів демократизації, доступності, рівних освітніх можливостей.

Список використаної літератури

1. Листопад О. В. Соціально-інформаційна освіта в контексті інноваційного розвитку суспільства: європейський досвід / О. В. Листопад // Наукові записки. Серія "Психолого-педагогічні науки"; Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя / за заг. ред. проф. Є. І. Коваленко. – Ніжин : Вид-во НДУ ім. М. Гоголя, 2011. – № 2. – С. 126–130.
2. Листопад О. В. Тенденції інформатизації освіти в умовах суспільства ризику / О. В. Листопад // Управління інноваційним розвитком освіти у суспільстві ризику : монографія / за ред. проф. А. А. Сбруєвої. – Суми : Вид-во СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2012. – С. 203–246.
3. Послання Президента України Віктора Януковича до Українського народу, 03.06.2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/news/17307.html>.
4. Ganor M. A brief history of the development of distance education [Electronic resource] / M. Ganor. – Mode of access: iite.unesco.org/pics/publications/en/files/3214594.doc.
5. Tait A. Open and distance learning trends, policy and strategy considerations UNESCO [Electronic resource] / A. Tait, M. Moore. – 2002. – Mode of access: unesdoc.unesco.org/images/0012/001284/128463ab.pdf.
6. The OU story about the OU [Electronic resource]. – Mode of access: www.open.ac.uk/about/main/strategy/ou-story.

Стаття надійшла до редакції 04.09.2015.

Губина О. Ю. Исторические этапы становления и развития открытого образования

В статье охарактеризованы основные этапы становления и развития открытого образования, конкретизировано его задания, обосновано соответствие развития открытого образования социально-экономическим требованиям, определены приоритетные подходы к его осуществлению на каждом из очерченных этапов.

Ключевые слова: *открытое образование, корреспондентское образование, заочное обучение, дистанционное обучение, электронное обучение.*

Gubina O. Historical Stages of Formation and Development of Open Education

The main stages of formation and development of open education are defined in this article. The main tasks are specified and the accordance of open education development to social and economic demands is proved. The priority approaches to its realization on each stage are identified.

Historically here were four stages of development of open education. First has the name "The expansion of access to high education". It takes place at the end of XIX century till the beginning of XX century. The following means of learning were used as distance learning and correspondence education. Second stage has the name "Popularization of high education". It takes place at the beginning of XX century till 60-th years of XX century. Among the means of learning were the following television and video educational programs.

The third stage named “Democratization of high education” was dated by the beginning of 70-th years of XX century till the end of 90-th years of XX century. The following means of learning were used as distance learning and multimedia. The fourth stage named “Accessibility and equal opportunities toward the obtaining of high education”.

It takes place at the end of 90-th years of XX century till the beginning of XXI century. Among the means of learning were e-learning, Internet resources and ICT. The formation of open education was followed by changes of social and economic demands towards educational development and was differ by usage of specific kinds and means of learning. Implementation of open education was performed through the expansion of access to high education, its popularity. This fact helped to prove the realization of main principles of democratization and accessibility of equal educational opportunities.

Key words: *open education, correspondence education, distance learning, e-learning.*